

Юлія Удовенко, канд. психол. наук, асист.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЦЕССА АДАПТАЦИИ РЕБЕНКА В УЧРЕЖДЕНИИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ

В статье охарактеризовано процесс адаптации в рамках междисциплинарного подхода. Проанализирован процесс адаптации ребенка в учреждении социальной защиты на основании двух взаимосвязанных видов адаптации: психофизиологической и социально-психологической. Определены социально-психологические характеристики процесса адаптации ребенка в учреждении социальной защиты.

Ключевые слова: адаптация, сложные жизненные обстоятельства, учреждения социальной защиты.

Julia Udovenko, PhD, assist.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS ADAPTATION OF CHILD INSTITUTION SOCIAL PROTECTION

This article describes the process of adaptation as part of a multidisciplinary approach. The process of adaptation of the child in an institution of social protection on the basis of two related species adaptation, psychophysiological, social and psychological. Defined social-psychological characteristics of the process of adaptation of the child in an institution of social protection.

Keywords: adaptation, difficult life circumstances, institutions of social protection.

УДК 159.9

Андрій Фоменко, психолог

Центр медико-психологічної реабілітації КОМ-ПАС, Кропивницький

ТРЕНІНГ ЯК ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ МОБІЛІЗОВАНИМ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

В статті йдеться про тренінг як один з засобів практичної допомоги мобілізованим на військову службу. Розкрито окремі особливості психологічних чинників військового соціуму. Представлено структуру тренінгу у практиці розвитку простору соціально-психологічної адаптації військовослужбовців. Здійснено опис етапів тренінгу, представлено окремі вправи інтерактивних ігор, що сприяють розвитку соціальних умінь та навичок суб'єктів процесу соціально-психологічної адаптації до колективу військовослужбовців.

Ключові слова: тренінг, соціальна взаємодія, соціально-психологічна адаптація, простір соціально-психологічної адаптації, соціальні уміння та навички.

Постановка проблеми. Проблема психологічної адаптації військовослужбовців набуває актуальності з огляду на ескалацію протистояння різних політичних систем у світі, що провокує збройні конфлікти та прояви крайнього екстремізму на території пострадянського простору і водночас підвищує значення боєздатності збройних сил України. Особливої уваги в цьому сенсі заслуговує питання соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу в особливий період, у зв'язку проведенням антитерористичної операції на Сході України. Збройний конфлікт позначився збільшенням втрат серед військовослужбовців ЗСУ, у тому числі з урахуванням небойових втрат. За офіційними відомостями відділу роботи з громадянами та доступу до публічної інформації Міністерства оборони України, загальна кількість військовослужбовців, що загинули внаслідок небойових втрат, складає 597 осіб. Серед причин небойових втрат військовослужбовців зокрема вказують такі: самогубство, нещасні випадки, навмисне вбивство, ДТП, порушення заходів безпеки. Ці причини вказують на важливість розвитку психологічного супроводу процесу соціально-психологічної адаптації осіб, мобілізованих на військову службу в особливий період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес соціально-психологічної адаптації осіб, мобілізованих на військову службу варто сприймати як входження особистості в специфічні умови середовища збройних сил, до яких слід віднести характеристики авторитарності армії, специфіку побудови військових колективів на принципах чіткої ієрархічної структури та з урахуванням статутних відносин, соціально-психологічний клімат військового колективу, жорсткий режим життєдіяльності військовослужбовців в структурі військового соціуму.

Сам процес мобілізації на військову службу в особливий період, з урахуванням його психологічного контексту в наукових роботах представлений недостатньо, зокрема у вигляді аналізу окремих психологічних чинни-

ків адаптації кадрових військовослужбовців (В. Алещенко, Р. Андрикевич, Т. Бусленко, Т. Ефремов). Натомість, в наукових роботах з соціальної психології ґрунтовно розкриті питання психології професійної діяльності (С. Артемов, В. Константинов, І. Кряжева, Є. Таранов, Н. Хохлова) та соціально-психологічної адаптації окремих професійних і соціальних груп (Т. Єреміна, Е. Зав'язлова, Н. Крюков). Психологічні чинники безпеки професійної діяльності також розглянуті в ряді наукових праць з професійної педагогіки та психології (Р. Макаров, М. Михайлік, В. Пономаренко). При цьому, питання соціально-психологічної адаптації осіб, мобілізованих до строювих частин в особливий період, залишається нерозробленим.

Процес входження особистості в нове соціальне середовище передбачає освоєння нею особливостей та чинників соціально-психологічного простору адаптації, в його розумінні засновників гештальт-терапії (Ф. Перлз, П. Гудмен), а також послідовників підходу (А. Журавльов, А. Купрейченко). Таким чином, простір соціально-психологічної адаптації розглядається нами як те, що відображає взаємодію між людиною і середовищем, простір в якому об'єднуються, як об'єктивна логіка середовища, так і суб'єктивна логіка людини.

Виходячи з теоретичної основи дослідження процесу соціально-психологічної адаптації мобілізованих на військову службу, варто зазначити, що метою створення тренінгу, як практики соціально-психологічної допомоги мобілізованим, є розробка системи заходів, що сприятимуть розвитку адаптивності військовослужбовців в умовах нового соціального середовища та дефіциту часу на бойове злагодження підрозділів. **Метою** ж даної статті є здійснення опису етапів тренінгу та окремих вправ інтерактивної гри, що сприяють розвитку соціальних умінь та навичок суб'єктів процесу соціально-психологічної адаптації до колективу військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Процес адаптації засобами тренінгу перед-

© Фоменко Андрій, 2016

бачає розвиток адаптивності особистості по кільком параметрам: когнітивному, емоційно-ціннісному та когнітивному [3]. Тренінг соціально-психологічної адаптації мобілізованих створює умови для ефективного включення мобілізованих в життя військового підрозділу, допомагає військовослужбовцям швидко інтегруватися в армійський колектив, сприяє становленню міжособистісних зв'язків учасників та розвитку оптимальної позиції в процесі рішення проблемних ситуацій.

Тренінг є одним з важливих методів активного соціально-психологічного навчання. В ході інтерактивної гри відбувається оволодіння соціально-психологічними знаннями, розвиваються рефлексивні здібності суб'єкта соціальної дії, відбувається корекція емоційно-ціннісного компоненту особистості, формуються навички міжособистісної взаємодії [2, с. 30–32].

В тренінгу відбувається організований процес структуривання та збагачення життєвого досвіду членів групи, учасники оволодівають техніками саморозуміння, саморегуляції, самоорганізації, напрацьовують практичний досвід керування своїм емоційним станом та поведінкою [1, с. 12].

В той же час, станом на грудень 2014 р., в Збройних силах України (ЗСУ) тренінги, як засіб психологічної допомоги військовослужбовцям в процесі їх соціально-психологічної адаптації, не використовувалися. За результатами соціологічного опитування мобілізованих на військову службу до в/ч п/п В 2336, лише близько 5 % респондентів брали участь в психологічних тренінгах в цивільному житті і жоден під час служби у навчальних підрозділах ЗСУ. При цьому, вже після участі у першому тренінгу, 94 % вибірки відзначили свою готовність до подальшої участі в тренінгах за програмою "Тренінги для психологічної підготовки та адаптації військових до бойових дій" [4].

Розроблена авторами концепція тренінгу об'єднує різні форми соціально-психологічної адаптації військовослужбовців у як колективах, укомплектованих особами мобілізованими на військову службу, так і у колективах, які складаються з мобілізованих та військовослужбовців за контрактом. Форма, змістове наповнення та структура тренінгу актуальні за умови стислого терміну залагодження бойових підрозділів в навчальних та бойових частинах Збройних сил України (ЗСУ) та Національної гвардії України (НГУ). Представлений далі матеріал апробовано авторами на практиці у військових частинах, що дислокуються на території Кіровоградської області, в навчальних військових частинах ЗСУ та у військових підрозділах, які знаходяться в зоні проведення антитерористичної операції (АТО) на сході України протягом 2015 р.

Таким чином, форма і структура тренінгу передбачають систему інтерактивних ігор та вправ, спрямованих на організацію простору соціально-психологічної адаптації в процесі створення колективу мобілізованих на військову службу. Етапи інтерактивної гри [5, с. 14–15] прийняті за моделлю К. Фопеля (Klaus W. Vopel).

Перший етап – аналіз групової ситуації. На початку інтерактивної гри кожному учаснику пропонується представити себе групі. Знайомство групи пропонується здійснювати з застосуванням творчої самопрезентації учасників, за умови обмеження часу та обсягу інформації. Знайомство може здійснюватись у формі стислого звернення учасника до групи, або з використанням метафоричних карт запропонованих групі на початку вправи, що залежить від адаптивності та комунікативних здібностей учасників тренінгу.

Довільна самопрезентація дозволяє учаснику використати наявний творчий ресурс для швидкої саморе-

флексії та опису індивідуальних відмінностей, власних інтересів, актуалізації попереднього життєвого досвіду, вираженого у ставленні до оточення, до власних інтересів та принципів взаємодії, щодо власних ціннісних пріоритетів особистості.

Використання асоціативно-метафоричних карт ("Персона", "Вікна і двері") на даному етапі тренінгу застосовується для активізації проективного механізму суб'єкта самопрезентації, з метою вивільнення висловлювань відносно себе, своїх устремлінь і неусвідомлених ставлень до групи та поточної ситуації, а також стосовно бажаних підходів до рішення протиріч.

Стрімкий темп вправи дозволяє учасникам сформувати емоційне ставлення до групи та відчуття її настроїв. У кожного учасника з'являється можливість оцінити нове оточення в його особливостях і використати це під час наступних вправ. Для поглиблення знайомства, групі дозволяється поставити кожному з учасників по два запитання, на які вони відповідають за власним бажанням. Ця вправа актуалізує ряд важливих для групи питань, мотивує до взаємодії, демонструє інтерес один до одного.

За результатами етапу, ведучий оцінює ситуацію по групі в цілому і потреби кожного учасника, з метою передбачення відповідної підтримки групі у процесі та у наступних етапах ігрової взаємодії. Передбачається, що на даному етапі ведучий проявляє найбільшу активність з метою означення бажаного напрямку розвитку простору соціально-психологічної адаптації для конкретної групи.

Другий етап – пояснення мети та завдань ігрової взаємодії, означення напрямів розвитку активності учасників груп. Важливо пояснити учасникам, чому ведучий пропонує участь в інтерактивній грі. За наявності питань, ведучий відповідає на них, у такий спосіб він забезпечує необхідне для учасників гри почуття безпеки в нових для них умовах. На цьому етапі також важливо запропонувати групі створити правила взаємодії учасників в грі. Кожен з них може представити власні пропозиції щодо обмежень та заборон в тренінгу, пропонує власне розуміння правил комунікації, може їх захищати, погоджуватись або відхиляти пропозиції інших учасників. Цей етап окреслює основні межі зони комфорту кожного учасника і групи в цілому, тож є першим кроком до створення простору соціально-психологічної адаптації групи.

Третій етап – проведення гри. На цьому етапі ведучий контролює процес гри і ставить нові завдання та інструкції групі, роз'яснює незрозумілі для учасників вказівки, стежить за виконанням правил.

Ігрова вправа "Мандрівка в гори" – це рольова гра, де кожен індивід має самостійно (без попередніх домовленостей) визначити власну позицію відносно групи, що стоїть перед завданням уявної мандрівки в гори. Суть гри полягає у тому, що група шикуються для подолання умовних труднощів та перешкод, а кожен учасник самостійно визначає своє місце в умовному порядку. Гра сприяє визначенню власної позиції суб'єкта самоорганізації відносно групи в процесі впорядкування та використання ним простору соціально-психологічної адаптації на підставі наявного досвіду, але з урахуванням загальноприйнятих обмежень, позиції інших учасників та без можливості вербальної комунікації з ними. Процес взаємодії в грі сприяє прояву лідерських якостей учасників, формуванню толерантного ставлення до інших, оволодінню прийомами невербальної комунікації, навичками лобювання власних інтересів та мотивує учасників до пошуків компромісу в новому середовищі з урахуванням його особливостей та чинників. По завершенню вправи, учасники залучаються до групової реф-

лексії з метою з'ясування причин їх вибору власного місця при шикуванні в грі. Після того як кожен пояснює власний вибір, група обговорює можливі зміни щодо порядку шикування, відбувається корекція між уявленнями учасника про себе й інших учасників групи. Гра може спровокувати конфліктну ситуацію між учасниками та дозволити її вирішити у встановленому правилами тренінгу порядку. Ведучий має слідкувати за процесом усунення протиріч і роз'яснити учасникам існуючі стратегії рішень конфліктів та наявні можливості розв'язання проблем.

Гра продовжується кількома етапами вправ на самоорганізацію та злагодження групи з обмеженням зору учасників (важливо передбачити пов'язки на очі). Перебуваючи в колі, вони мають "наосліп" вишикуватися в формі геометричних фігур. Спочатку намагаються утворити квадрат. Група починає шукати шляхи самоорганізації для прийняття спільних рішень та для контролю виконання завдань. Вправа дозволяє виявити потенційних лідерів групи, зрозуміти бажані для них стратегії управління групою та ставлення до інших учасників. Ведучий має здійснювати контроль за процесом ігрової взаємодії та порядком виконання вправи. За умов малої активності групи при виконанні вправи, ведучий заохочує активних учасників гри за допомогою запитань щодо пояснення прийнятих ними рішень. Коли група доводить свою готовність представити результат виконання вправи, ведучий дає можливість перевірити будь-кому з учасників правильність побудови фігури, при цьому не знімає обмеження зорового контролю. Контроль – це також засіб управління, тому на цьому етапі вправи можна також виявити прихованих лідерів, які вичікують слушної нагоди для вступу в гру. Після контролю або без нього, група знімає пов'язки і визначається з якістю виконання завдання, розбирає помилки, радиться стосовно засобів їх уникнення. Це слушний момент для ведучого надати пояснення щодо основних помилок, підтримати конструктивні зауваження, поставити під сумнів взаємні звинувачення учасників і узагальнити висновки, які зробили учасники. Після цього можна перейти до побудови групою трикутника. З урахуванням попереднього досвіду групи, варто ввести обмеження по часу виконання вправи. Вправа дозволяє оцінити вміння групи використовувати попередній досвід взаємодії, адаптивність потенційних лідерів, здійснювати контроль часу на виконання вправи за умови обмеження візуального спостереження. Порядок закінчення вправ не змінюється. Ведучий пропонує будь-кому з групи перевірити якість виконання. Відсутність бажаних слід сприймати як неоднозначний показник. Це може свідчити як про збільшення ступеню довіри учасників до групи, так і про зниження їх активності в результаті втомлюваності однотипними завданнями, що є небажаним для армійського колективу з урахуванням умов служби у ЗСУ. Тому, ведучий має залучити групу до обговорення, щоб з'ясувати проблеми і досягнення групи під час виконання вправи. У разі необхідності опрацювання типових помилок групи, пропонується виконати вправу з ускладненням фігури для побудови (наприклад, літера "У"). За будь-яких умов виконання додаткового етапу, вправа закінчується обговоренням помилок, пропозиціями їх рішень або уникань.

З метою зниження напруження в групі, учасникам варто запропонувати ряд легких завдань на візуальну оцінку і співвідношення різних фізичних ознак учасників групи у таких вправах: шикування за вагою, розміром ноги, кольором очей і тому подібне. Ці вправи з разом обмеженням вербальної комунікації спонукають групу до розвитку альтернативних засобів спілкування та

розширюють можливості тілесного контакту учасників. За результатами проведеного серед мобілізованих опитування, більшості з них (82 %) доводиться протягом 1-2 міс. звикати до спільного проживання і побуту. Відтак для військовослужбовців, з урахуванням їх частого перебування в польових умовах, важливо звузити до мінімуму фізичний простір зони інтимності й при цьому зберегти її окремі психологічні ознаки. Ведучому варто запропонувати групі поговорити про нові знання стосовно інших учасників, про їх спільні та відмінні ознаки, підтримати позитивні відгуки одних учасників групи відносно інших.

Ще один різновид вправ у грі пов'язаний з розвитком довіри між учасниками, вони також надають можливість випробувати ролі керівника та підлеглого. Ці вправи здебільшого парні і полягають у розвитку взаємодії двох осіб, що по черзі керують діями партнера з умовно обмеженими можливостями. Ситуація моделює умови, де комфорт та безпека слабшого залежить від сильнішого. Обставини залежності від товаришів в бойових умовах викликають стурбованість у 74 % військовослужбовців за контрактом та 48 % опитаних мобілізованих військовослужбовців. Ведучому важливо допомогти подолати учасникам стурбованість та недовіру до партнерів, обговорити складності, які виникають в процесі виконання завдань, разом з групою знайти можливості їх подолання. На запит командирів підрозділів та офіцерів по роботі з особовим складом, до тренінгу можуть бути включені прийомом надання екстреної психологічної допомоги при гострому стресі, що також надають військовослужбовцям навички комунікації в кризових ситуаціях.

Четвертий етап – підведення підсумків гри, під час якого ведучий узагальнює результати діяльності учасників на трьох рівнях пізнання простору соціально-психологічної адаптації: когнітивному, емоційно-ціннісному та конативному рівнях.

На даному етапі перевірки ефективності тренінгу, як практики соціально-психологічної допомоги мобілізованим на військову службу, з'ясовано наступні відомості:

На когнітивному рівні учасники тренінгу формують уявлення про простір групової взаємодії як про простір комфорту та безпеки кожного суб'єкта, що виражається у висновках та побажаннях військовослужбовців у кінці інтерактивної гри. Під час обговорень кожного етапу, військовослужбовці виражають своє ставлення щодо різних стратегій поведінки в колективі, про конфліктні ситуації та можливості їх вирішення або використання, про творчий потенціал процесу адаптації за наявності отриманих в тренінгу знань. За результатами опитування мобілізованих, з'ясовано, що 94 % з них вважають важливими отримані у тренінгу знання і бажано розширювати їх надалі. Вони також вважають, що прийоми ігрової взаємодії, розширюють їхні знання про оточення та можливості взаємодії з товаришами. 72 % констатують важливість отриманих знань для подальшої служби в ЗСУ.

На емоційно-ціннісному рівні, порівняння результатів діагностики психологічної атмосфери колективу за методикою Ф. Фіндлера (до і після тренінгів), вказують на збільшення кількості однорідних показників щодо ставлень особистості до колективу (підрозділу), зокрема по наступним показникам: дружелюбність, згода, теплота, захопленість. У змішаних колективах (контрактники/мобілізовані) на етапі бойового злагодження до проведення тренінгів, у 10 % новоприбулих спостерігались граничні показники по продуктивності і співробітництву, що вказує на недостатній досвід співпраці військовослужбовців. За результатами, що отримані після тренінгу, показники по вищезазначеним ставленням змінилися на позитивні. Крім того, у більшості (5 з 8) підрозділів, що приймали участь в інтер-

активних іграх, суб'єктні ставлення військовослужбовців до групи мали схожі за оціночними значеннями ставлення до свого колективу.

Перевірка ефективності тренінгу результатами визначення індексу групової згуртованості К.Е. Сішора підтверджують корекцію суб'єктних ставлень військовослужбовців до колективу, що виражається у зміні показників індексу згуртованості у 12 % мобілізованих від середнього (8-11,5 балів) до вище середнього (12-15 балів) у 67 % від вище середнього до високого (15-17 балів).

Участь особистості в моделюванні системи побажань, обмежень та заборон на другому етапі гри розвивають у учасників (в середньому по групах у 77 % опитаних) емоційне схвалення взаємних зобов'язань, які забезпечують комфортні умови для самовираження суб'єкта соціальної дії. Для мобілізованих, цей рівень сприяє розвитку здатності до переоцінки себе і власної системи оцінювання колективу в залежності від можливості приймати участь у спільній діяльності та у рішенні спільних задач.

На конативному рівні взаємодії учасники тренінгу вчаться усвідомленню соціальних (в тому числі і комунікативних) вмінь та навичок, що сприяють оптимізації соціальної взаємодії в непередбачуваних, нетипових для цивільного життя або екстремальних ситуаціях.

Таким чином, тренінг як практика соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям мобілізованим до збройних сил є формою активного навчання, що дозволяє особистості в нових соціальних умовах, сформувати простір соціально-психологічної адаптації, в якому розвиваються продуктивні міжособистісні взаємини, здатність до творчого переосмислення власної позиції, формуються уміння та навички, що сприятимуть розв'язанню конфліктних ситуацій і становленню сприятливого психологічного клімату в армійському колективі на етапі його формування.

За результатами аналізу тренінгу, як практики соціально-психологічної допомоги мобілізованим на військову службу, можуть бути зроблені наступні висновки:

В сучасній психологічній літературі тренінг, як форма та метод соціально-психологічної допомоги, широко представлено різними структурними та змістовними компонентами. На теперішній час тренінги широко використовуються для підготовки персоналу в різних професійних галузях, зокрема й у процесі згуртування професійних колективів.

Попри це, тренінги у практиці соціально-психологічної адаптації та психологічної підготовки військовослужбовців ЗСУ до 2014 р. в наукових вітчизняних виданнях висвітлені недостатньо. Щодо практики соціально-психологічної допомоги мобілізованих на військову службу в особливий період, з урахуванням особливостей процесу соціально-психологічної адаптації даної категорії військовослужбовців, тренінги як практика соціально-психологічної допомоги не представлені. При цьому, слід зазначити, що в сучасній психологічній літературі описано більшість елементів інтерактивних ігор, які можуть бути засновані у практиці соціально-психологічної допомоги військовослужбовців.

За результатами проведених опитувань мобілізованих, які приймали участь в тренінгах за програмою "Тренінги для психологічної підготовки та адаптації військових до бойових дій", переважна більшість (94 %) вказує на корисність даної практики в процесі соціально-психологічної адаптації особистості до умов армійського соціуму, бажають продовжувати брати участь в інтерактивних іграх під час служби в ЗСУ.

На підтримку даної практики вказують результати соціально-психологічних досліджень за методикою Ф. Фіндлера, що визначається позитивними змінами у ставленнях мобілізованих до військового колективу. Користь тренінгу, як засобу соціально-психологічної допомоги мобілізованих, позначається також на позитивній динаміці показника індексу групової згуртованості (К.Е. Сішора).

Висновки. У даному етапі дослідження продовжується робота щодо вивчення та опису особливостей та чинників простору соціально-психологічного адаптації мобілізованих на військову службу та моделювання системи заходів, спрямованої на розвиток адаптивності військовослужбовців даної категорії.

Список використаних джерел

1. Матяш Н.В. Методы активного социально-психологического обучения / Н.В. Матяш, Т.А. Павлова. – М.: Академия, 2007. – 96 с.
2. Моница Г.Б. Коммуникативный тренинг / Г.Б. Моница, Е.К. Лютова-Робертс. – СПб.: Речь, 2007. – 224 с.
3. Надирашвили Ш.А. Особенности закономерностей действия установок на различных уровнях психической активности человека / Ш.А. Надирашвили // Проблемы социальной психологии. – Т.: 1976. – С. 237-249.
4. Фоменко А.Г. Тренінги для психологічної підготовки та адаптації військових до бойових дій / А.Г. Фоменко, Г.М. Колева, Г.П. Сябренко. – К.: 2015. – 108 с.
5. Фопель К. Технология ведения тренинга / К. Фопель. – М.: Генезис, 2004. – 129 с.

Надійшла до редколегії 19.05.16

Андрей Фоменко, психолог
Центр медико-психологической реабилитации КОМ-ПАС, Кропивницкий

ТРЕНИНГ КАК ПРАКТИКА СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ МОБИЛИЗОВАННЫМ НА ВОЕННУЮ СЛУЖБУ

В статье говорится о тренинге как о способе практической помощи мобилизованным на военную службу. Раскрыты некоторые особенности психологических факторов военного социума. Представлена структура тренинга в практике развития пространства социально-психологической адаптации военнослужащих. Осуществлено описание этапов тренинга, представлены отдельные упражнения интерактивных игр, способствующих развитию социальных умений и навыков субъектов процесса социально-психологической адаптации к коллективу военнослужащих.

Ключевые слова: тренинг, социальное взаимодействие, социально-психологическая адаптация, пространство социально-психологической адаптации, социальные умения и навыки.

Andriy Fomenko, psychologist
Center for medical and psychological rehabilitation COM-PAS, Kropivnitskiy

TRAINING AS A PRACTICE OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE TO SERVICEMEN MOBILIZED FOR MILITARY SERVICE

The article describes the training as a way of practical assistance to people who mobilized for military service. It revealed some of the features of psychological factors of military society. Presented structural stages of the training in the practice of the space of social and psychological adaptation of military personnel. Described exercises of the interactive game with soldiers in the process of adapting to a new team.

Keywords: training, social interaction, social and psychological adaptation, space social and psychological adjustment, social skills.